

"Det er sjovt, hvor forskellige man er, selvom man er ens med sin skilsmisse" – En undersøgelse af børns oplevelser med samtalegrupper for skilsmissebørn

Pernelle Rose

Sammendrag

I denne artikel undersøger jeg børn med skilte forældres erfaringer med at deltage i en samtalegruppe. Jeg kigger nærmere på variationerne i børnenes forskellige måder at tale om deres liv med skilsmissen. Gennem et etnografisk inspireret feltstudie, der bygger på 23 børneinterviews samt seks måneders observationer i fire samtalegrupper på Sjælland i Danmark, udforsker jeg, hvordan børn i skilsmisse skaber mening i deres deltagelse i samtalegrupperne. Herunder, hvordan børns forskelligheder bliver opfattet af de professionelle, og på hvilke måder der skabes mulighed for at udfordre de dominerende forståelser af, hvad det vil sige at leve et hverdagsliv med skilsmisse. I artiklen træder det tydeligt frem, at børns generelle skilsmisseoplevelser varierer bredt og får forskellige implikationer for deres deltagelsesmuligheder.

Nøgleord: Børn med skilte forældre, skilsmisse, samtalegrupper, børns meningsskabelse, sociale repræsentationer

"It´s funny, how different you are, even though you have divorce in common" – children´s perspectives on conversation groups in school

Abstract

In this article, I explore the importance of participating in a conversation group for children who are living with divorce in their everyday life. I take a closer look at the variations in the children's different ways of expressing their lives with divorce. Through an ethnographically inspired field-study based on 23 children's interviews and six months of observations in four conversation-groups in Zealand, Denmark, I explore how children in divorce make sense of their participation in conversation groups. This includes how the professionals meet the children's differences, and which opportunities the children have to challenge the dominant understandings of what it means to live an everyday life, as a child of divorced parents. The article documents broad variations in children´s experiences of a life with divorced parents and reveals the strong implications that these variations have for their possibilities for participation.

Keywords: Children in divorce, conversation-groups, children´s meaning making, social representations

Introduktion

I Danmark er det at vokse op med skilsmisse en almindelig livsomstændighed i mange børns hverdagsliv (hvert tredje barn/ung oplever, forældrenes samliv ophører) (Danmarks Statistik, 2018). Både i forskningen og blandt professionelle optræder imidlertid typisk problematiserende forståelser af børn med skilte forældre¹ i forhold til fx generel trivsel og langtidseffekter (Amato, 2010; Thuen, Breivik, Wold og Ulveseter, 2015; CFF, 2014). Med den nye skolereform i 2014 ses et øget politisk fokus på elevers (mis)trivsel (Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, 2016). Ideen om at etablere samtalegrupper i skoleregi kan derfor ses som et led i den overordnede indsats for at øge forskellige sårbare elevgruppers velvære (CFF, 2014; Dencker, 2012). I 2014 initierede den danske nonprofitorganisation Center for Familieudvikling (fremover CFF) samtalegrupper for børn i alderen 6–16 år, der lever med skilsmisse. Tiltaget har hentet inspiration og forståelser fra arbejdet med sorggrupper på danske skoler, der har til hensigt at styrke sorgramte børns generelle trivsel og forhindre ensomhed (CFF, 2014; Dencker, 2012). Et karakteristisk træk ved de støtteindsatser, der stilles til rådighed for børn med skilte forældre er, at de domineres af de professionelle problemforståelser af skilsmisse (Rose, 2020).

Der findes begrænset viden om samtalegrupper for børn med skilte forældre i skoleregi, herunder viden om børns oplevelser med at deltage i grupperne (Rose, 2020). Artiklens ærinde er at formidle ny viden om de mangeartede deltagelseserfaringer børn gør sig i samtalegrupper og måden, hvorpå deltagelsen skaber mening for dem. Moscovicis socialrepræsentations teori udgør det analytiske grundlag og begrebslige forståelsesramme for artiklen (Moscovici, 1961, 2000). Jeg analyserer børnenes varierede måder at strukturere deres forståelser af verden på, som kommer til udtryk i ord, gestik, mimik og gennem forhandlinger af mening i grupperne.

Samtalegrupper som fænomen

Inden jeg retter mit fokus mod samtalegrupper som fænomen i en dansk pædagogisk kontekst, vil jeg vise variationerne i to modsatrettede grundforståelser, som præger skilsmissecforskningen. Jeg har valgt at kalde dem for den normaliserende og den problematiserende tilgang. Den problematiserende tilgang understreger skilsmisssens langvarige negative implikationer af social, sundhedsmæssig og psykologisk karakter for børnene (Amato, 2010; Wallerstein, Lewis og Blakeslee, 2000; Thuen, Breivik, Wold og Ulveseter, 2015). Denne dominerende tilgang består hovedsageligt af et fokus på skilsmisse som en problemudløsende begivenhed for børn (Thuen, Breivik, Wold og Ulveseter, 2015; Amato, 2010; Wallerstein, Lewis og Blakeslee, 2000). I den normaliserende tilgang forholder man sig til de samme fund/tal på en anden måde ved fx at tage højde for og undersøge en række formildende omstændigheder, som fx fælles forældreskab, et kærligt og opbyggende miljø, hvilket øger børnenes generelle velvære og trivsel trods skilsmissen (Jevne og Andernæs, 2017; Kelly, 1993; Fabricius, 2003). Ifølge Kelly (2003) tilpasser langt de fleste børn sig deres nye livsbetingelser inden for to-tre år efter skilsmissen.

I forskningen bliver børn, der lever med skilte forældre, ofte positioneret som passive ofre (Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness, 2019). Men da børn oplever hverdagslivets betingelser med skilsmisse forskelligt, vil måden at skabe mening i forældrenes brud på også variere (Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness, 2019). Jeg har valgt at inddrage børnene i min undersøgelse og søge at undgå at reproducere passivisering af dem og i stedet undersøge de måder, de er med til at menings- og betydningssætte deres situation, og illustrere, hvordan disse variationer kommer til udtryk i samtalegrupper i skoleregi.

Indførelsen af samtalegrupper i en dansk pædagogisk kontekst

Samtalegrupper er en højaktuel interventionsform, der er opstået som følge af en interventionsbølge, der inden for de sidste 10–15 år har bredt sig til mange forskellige pædagogiske sammenhænge (Gulløv, 2016). Målet er at lære forskellige målgrupper at håndtere (svære) følelser ved enten at ændre eller forbedre deres forståelser af sig selv og deres livssituation (Gulløv, 2016; Pedersen og Lauersen, 2016). Amerikanske studier viser, at de første skoler, der etablerede samtalegrupper for børn med skilte forældre, forekom allerede i 1980'erne (Pedro-Caroll og Cowen, 1985; Stolberg og Mahler, 1994; Pedro-Caroll, 2005). Disse interventionsformer har siden vundet større indpas i USA og er blevet en etableret måde at tilbyde børn terapeutisk hjælp med at håndtere skilsmisse (Pedro-Caroll, 2005).

CFF's (2020) overordnede mål er at *skabe trygge familierelationer i danske familier* og at hjælpe børn i skilsmisse til bedre livsvilkår og øget trivsel. På den baggrund har CFF udviklet et koncept, hvor de udbyder firedages gruppelederkurser for fagprofessionelle (lærere og pædagoger), så der kan implementeres samtalegrupper på skoler landet over. Organisationens interventionsprogram er p.t. forankret på 30 danske skoler i tre geografisk forskellige kommuner i Danmark (CFF, 2014). Der ses store strukturelle og faglige forskelle på udførelsen af samtalegrupper på henholdsvis amerikanske og danske skoler. I USA er det primært uddannede skolepsykologer o.l., der varetager interventionen (Pedro-Caroll, 2005; Stolberg og Mahler, 1994), hvor det i Danmark typisk er lærere og pædagoger (CFF, 2014).

Professionelles problemforståelser præger samtalegrupperne

De fire skoler, som udgør det empiriske fundament for denne artikel, anvender alle den standardiserede metode, som CFF har udviklet. Fagprofessionelle fra samtlige skoler har således deltaget i CFF's gruppelederkursus og er

derigennem blevet introduceret til det standardiserede kursusmateriale. Kursusmaterialet *Delebørn – hele børn* er opdelt i tre forskellige dele: en introduktion til skilsmissefeltet, interventionen i en teoretisk optik samt anvisning til konkrete øvelser – herunder prædefinerede tematikker og metaforer (CFF, 2014). Formålet med interventionen er at hjælpe børnene med at dele deres oplevelser og svære følelser, der knytter sig til forældrenes brud, med hinanden i grupperne (CFF, 2014). Interventionen i samtalegrupperne har som grundantagelse, at børn lever i sorg, krise og med langvarige udfordringer som følge af forældrenes skilsmisse (Rose, 2020; CFF, 2014). Som eksempel på de problemorienterede forståelser i samtalegrupperne er metaforen om klumpen. Klumpen anvendes som en prædefineret metafor udarbejdet af CFF, som gruppelederne betjener sig af, som et betydningsfuldt metodisk redskab til at undersøge børnenes svære følelser (Rose, 2021). Det antages, at børnene lever med en klump i maven (eller andre steder i kroppen), symboliseret ved de svære følelser, som skilsmissen skaber. En række øvelser i grupperne er designet til at hjælpe børnene med at lokalisere, italesætte og forløse klumpen. Dette metodiske greb skal hjælpe børnene til øget trivsel ud fra antagelsen om, at det skaber lindring, når ubehagelige følelser deles og håndteres i gruppen. Det er imidlertid ikke alle børn, der kan identificere sig med at have en klump, eller der genkender sig selv i de rationaler, der trækkes på i grupperne (Rose, 2021).

Børnenes opstart i grupperne

Børnenes deltagelse i de fire grupper bygger generelt på frivillighedsprincippet. Alligevel er præmisserne for børnenes deltagelse i skolenes samtalegrupperne forskellige. Der tegner sig to grundlæggende måder, hvorpå børnene starter op: selvinitieret eller forældreinitieret. Mange børn vælger selv, om de vil deltage i samtalegruppen, men i empirien ses der også eksempler på, hvordan forældrene tilskynder børnene til at deltage, selvom de ikke umiddel-

bart ønsker det eller ligefrem frabeder sig det. Så allerede fra gruppestart tydeliggøres børnenes forskellige betingelser for gruppedeltagelsen. Der ses store variationer i børnenes skilsmissebetingelser, hvor nogle børn har haft skilte forældre, fra de er helt små, mens andre børn har forældre, der flytter fra hinanden ved opstart i samtalegruppen. Nogle få børn lever med højkonfliktuelle familieproblematikker, mens flertallet af børnenes forældre synes at samarbejde mere gnidningsfrit. Derudover er der børn, der ikke har kontakt eller kun sporadisk kontakt med den ene biologiske forælder.

Børn skaber mening

Der er sket et paradigmeskift i forskningen om børn inden for de sidste årtier, hvor børnenes perspektiver i stigende grad er kommet i fokus (Gulbrandsen, Østensjø og Seim, 2014; Christensen og James, 2008; Gulløv og Højlund, 2003; James, Jenks, og Prout, 1998). Det, som startede med at være metodisk og epistemologisk avantgarde, er i dag en mere solid forskningstradition med det sigte at undersøge børn som selvstændige subjekter (Beazley, Bessell, Ennew, og Waterson, 2009; Kousholt, 2006). De senere års børneforskning har således bidraget med viden om børns perspektiver på deres sociale liv, hvilket understreger værdien af at undersøge, hvordan børn oplever deres verden og forholder sig til egne livsbetingelser (Christensen og James, 2008; Kousholt, 2006; James, Jenks, og Prout, 1998). "Forskningen bidrager med et fokus på børns konkrete livsbetingelser og inddrager børn som aktører i de samfundsmæssige sammenhænge, de indgår i" (Kousholt, 2006, s. 27). Forståelsen af agens, hvor barnet risikerer at få ansvar for både sit problem og sine løsninger, problematiseres her. Ovenstående citat pointerer således, at agens ikke blot er en iboende kvalitet hos barnet, men må ses i samspil med de samfundsmæssige betingelser, som barnet er en del af. Nærværende undersøgelse ligger i forlængelse af og finder inspiration i den tradition, der forsøger at få børns perspektiver

frem, og fokuserer på deres agens samt meningsdannelser. Denne bevægelse genkendes også inden for skilsmisseforskningen (Kelly, 2003), hvor der er kommet fokus på, hvordan børn skaber mening samt håndterer deres hverdagsliv med skilsmissen (Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness, 2019). Konceptet *sund modstand* kan ses som en måde at fortolke børns agens på, når de forholder sig til livet med skilte forældre (Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness, 2019, s. 110). Rationalerne om børn, der er portrætteret som ofre uden agens, udfordres således (Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness, 2019, s. 109). I Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness' (2019) undersøgelse af børns perspektiver på skilte forældres indbyrdes konflikter træder tre kategorier frem som meningsfulde måder for børnene at håndtere livet med skilsmissen: "keeping balance", "keeping distance" og "keeping on with life". Strategierne viser, hvordan børnene skaber mening i livet ved enten at balancere sig i forhold til forældrenes brud, distancere sig fra en eller begge forældre eller fokusere på andre betydningsfulde oplevelser i hverdagslivet.

Meningsskabelse i et social repræsentations teoretisk perspektiv

Teoretisk bygger denne artikel på Moscovici's social repræsentations teori (SRT), som i høj grad handler om at forstå og redegøre for, hvordan mennesker skaber mening i fællesskab (Moscovici, 1961, 1988, 2008; Panagiotou og Kadianaki, 2019; Moscovici, 1961, 2000). SRT er en socialpsykologisk teori, der sigter mod at udforske og konceptualisere, hvordan mennesker og grupper skaber mening og viden om deres verden i kommunikationen med andre, hvilket skaber et fælles grundlag for forståelse (Moscovici, 1973, s. xiv). Sociale repræsentationer (SR) er et begreb for at tale om, hvordan viden i form af overbevisninger og rationaler dannes, deles og ændres i forskellige sociale grupper og bliver handlingsgrundlag for disse grupper (Moscovici, 1961). SR er i bevægelse,

de udvikler sig og transformeres igennem kommunikationsprocesser, der "intersect and crystallize through a word, a gesture, an encounter" (Moscovici, 2000, s. 3). Med denne tilgang er det muligt at forstå og undersøge, hvordan mennesker skaber og videregiver viden på tværs af grupper, generationer, kulturer og sociale institutioner. Begrebet om SR er også behjælpeligt, når vi skal forstå, hvordan helt nye praksisser etableres og argumenteres frem som selvfølgelige løsninger på bestemte problemer: fx samtalegrupper i skolen. Her sker en forhandling mellem mennesker og institutioner, hvor nye og gamle SR forhandles og skabes (Moscovici, 1961; Panagiotou og Kadianaki, 2019). Forhandling og genforhandling bidrager således til muligheder for (re)fortolkning og skaber manøvrerum for konstruktioner af alternative repræsentationer (Gillespie, 2008). Jeg vil senere i analysen vise, hvordan disse SR kommer til udtryk i børnenes forhandlinger af forskellige forståelser af skilsmisse. Derudover forholder børnene sig også til de meningstilbud og SR, der præsenteres for dem i samtalegrupperne, ved at acceptere eller udfordre dem, hvilket kan være med til at ændre eller skabe alternative SR (Gillespie, 2008).

Moscovici foreslår tre forskellige typer repræsentationer: hegemoniske, emanciperede og polemiske. De tre kategorier henviser til forskelle mellem de SR's soliditet og entydighed (Moscovici, 1988). Jeg har i mit materiale identificeret eksempler på de to første typer. Hegemoniske repræsentationer er præget af entydige ideer og rationaler, der deles af alle gruppens medlemmer, selvom ikke alle medlemmer er aktive deltagere i dannelsen af den SR, bliver den dominerende, fordi den fremstår uimodsagt. Emanciperede repræsentationer er mere flydende og indeholder flere divergerende synspunkter, hvor komplementære repræsentationer deles og sidestilles, hvilket kommer til syne både i individet og i gruppen. Polemiske repræsentationer er kendetegnet ved at udtrykke forskellige sociale

og modsatrettede positioner omkring et bestemt fænomen, der ofte er af ideologisk karakter og fungerer som dikotomiske modpoler (Moscovici, 1988).

Metode

I denne artikel er børns meningsskabende processer undersøgt ud fra etnografisk inspireret feltarbejde (Hastrup, 2015; Gulløv og Højlund, 2003). Jeg fulgte fire samtalegrupper hen over seks måneder på forskellige skoler på Sjælland samt udførte 23 semistrukturerede børneinterviews med ni drenge og 14 piger mellem syv og 13 år. Interviewene blev initieret ud fra frivillighedsprincippet samt forældresamtykke. Børnene blev introduceret til formålet med interviewene, som er at genere viden om, hvilke betydninger det har for dem at deltage i en samtalegruppe. De blev yderligere introduceret til muligheden for at trække deres bidrag undervejs i processen. Hvert interview blev optaget og efterfølgende transskriberet. Observationerne fra gruppeforløbene udgør sammen med børneinterviewene artiklens empiri, hvilket giver analytiske muligheder for at kigge på tværs af det empiriske materiale. Jeg bruger det til at forstå forholdet mellem børnenes deltagelse i gruppen og interviewsituationen.

Med afsæt i Davies' (2003, s. xvii) forståelse af diversitet som: "Fascinating points of tension between different ways of speaking the world into existence" deler jeg den analytiske præmis, at variationer er interessante, hvormed jeg vil forstå børns deltagelseserfaringer i en samtalegruppe. Det analytiske blik retter jeg særligt mod kontraster, modsætninger og friktion både på tværs af interviews og observationer, samt de varierede meningsskabende erfaringer, der kommer til syne hos børnene. Artiklen følger forskellige analysespor, der bidrager til at forstå, hvilke betydninger skilsmissen har i børns hverdagsliv. Hvordan børn oplever sig som andet og mere end forældrenes skilsmisse. Samt hvilke betydninger deltagelsen i samtalegrupperne har for børnene.

På den baggrund har jeg valgt at stille analytiske spørgsmål til materialet, som analytisk strategi:

Hvad bringer børnene op i samtalegruppen? Og hvordan gør de det?

- Hvad har tilsyneladende betydning for børnene i forhold til deres deltagelse i samtalegruppen?
- Hvilke meningstilbud finder børnene relevante i forhold til måden at håndtere deres situation på?

Variationer: I betydninger af gruppedeltagelsen for børnene

Analysen tager udgangspunkt i artiklens kerne-spørgsmål, da børnenes forskellige skilsmisseoplevelser træder tydeligt frem i empirien som analysespor, hvormed det er muligt at få indblik i forståelser af skilsmisse samt deltagelse i samtalegrupper. Analysen er således inddelt i tre undertemaer: Hvilke betydninger gruppedeltagelsen har for børnene, hvad handlerummet er for børnene i gruppen og ikke problematiserende samvær i gruppen. Jeg kigger nærmere på de SR, børnene knytter an til, samt de fælles forhandlinger og meningsdannelser, der sker i grupperne i det følgende. Det kan give et indblik i, hvad samtalegrupperne gør af forskel for børn af skilte forældre.

Når genkendelse bliver mulig

For Emilie er det betydningsfyldt at opleve sig genkendt i andres forståelser af skilsmisse. Emilie fortæller, at: "det er jo sjovt at vide, hvad andre synes, fordi så kan man jo finde ud af, hvad andre mener om det (skilsmissen), og hvad hinanden kan lide". For Emilie er udveksling af perspektiver på skilsmissen et betydningsfuldt element for hendes deltagelse i samtalegruppen. Det er meningsfuldt for Emilie at dele forskelligheder, hvilket knytter an til en SR om, at variationer i børns skilsmisseoplevelser er mulige. I følgende eksempel vises, hvordan børnene i gruppen opdager

ligheder og forskelle i deres hverdagsliv med forældrenes skilsmisse:

Eva: Det er svært med jul.

Christoffer: Jeg fik faktisk et spørgsmål af mine forældre, om jeg skulle holde jul hos far eller mor.

Søren: Mine forældre er gode venner. Så vi holder jul og fødselsdage sammen.

Der opstår en samtale i gruppen på baggrund af bestemte selvinitierede temaer, børnene ønsker at drøfte. Eva deler sine oplevelser af, at julen er svær, hvorpå de andre deler deres erfaringer. Det giver muligheder for at opdage, hvilke ligheder og forskelle der eksisterer imellem børnene. Deling af hverdagsoplevelser omkring skilsmissen er betydningsfuld og giver børnene indsigt i hinandens skilsmisseerfaringer. I meningsudvekslingen kobler børnene til en SR om, at det er vigtigt at dele følelser og erfaringer med hinanden, hvilket bliver til en værdifuld oplevelse for de børn, der deltager i denne ordveksling. Men også en erfaring med, at nogen har det svært med jul fx, mens andre ikke nødvendigvis har det.

Julius genkender også sig selv i de andres fortællinger. Han siger: "Sådan har jeg det også, og det er jo faktisk ikke så slemt." Børnenes forskellige bidrag i grupperne kan altså være med til at tilbyde alternative repræsentationer af skilsmisseoplevelser til det enkelte barn, som det ses med Julius. Genkendelse eller udvidelse af nye perspektiver bliver et vigtigt redskab i forhandlinger af ny viden om børnene selv og deres hverdagsliv. Analytisk er det muligt at få øje på, hvordan børnene anerkender, at der er forskellige måder at opleve skilsmissen på, hvilket vidner om en emanciperet SR, der indeholder variationer over børnenes skilsmisseerfaringer. Der knyttes dermed an til en SR om, at det er betydningsfuldt at få indsigt i variationerne i hinandens liv. De sameksisterer under den fælles forståelse af, at skilsmisse er en livsomstændighed, der kan håndteres forskelligt.

Variationer: I den hegemoniske SR om skilsmisse

Som nævnt tidligere synes den dominerende SR at fokusere på problemorienterede forståelser af, hvad skilsmisse betyder for børns hverdagsliv (Rose, 2020). I en af de fire grupper opfordres børnene imidlertid til at få øje på, hvad de er blevet bedre til som følge af forældrenes skilsmisse. De fleste børn i gruppen har ikke tidligere tænkt over, at der også kan være noget positivt ved den situation, de befinder sig i. Gruppelederen Julie stiller børnene opgaven at reflektere over deres styrker og dele dem med hinanden.

Børnenes potentialer udforskes, og gamle problemforståelser udfordres, og der kan argumenteres for, at børnene tilbydes en alternativ SR om hverdagslivet med skilsmisse, hvor positive opfattelser rammesættes af gruppelederen Julie. Her fraviges der undtagelsesvis fra CFF's manualbaserede koncept, og børnene vises, at der eksisterer alternative forståelser end den hegemoniske SR om, at børn i skilsmisse er i sorg og krise. Det bliver muligt at se sig selv som et barn med styrker og ikke alene et barn defineret ved forældrenes skilsmisse. Tre børn sidder og reflekterer over, hvilke styrker de har i kraft af deres nye livssituation:

- Alberte: *Jeg er blevet bedre til at tro på mig selv.*
 Martha: *Jeg er blevet bedre til at huske ting.*
 Isa: *Jeg er blevet bedre til at tale om, at mine forældre er blevet skilt.*

Genfortolkning bliver muligt i kraft af, at Julie åbner op for alternative forståelser for børnene, hvilket er med til at nuancere de SR, der knyttes til skilsmisselivet som andet og mere end irriterende, svært m.m. For Sofia har deltagelsen i denne gruppe også haft stor betydning. Her opdager hun, hvordan det er at tale med andre voksne om sine følelser.

- Sofia: *Jeg har ikke snakket så godt med nogen voksne om, hvordan jeg egentlig har det. Jeg har kun snakket om, hvor irriterende*

det er. Så det er rart, at man kan se, hvad der egentligt er positivt i skilsmissen, og tale om, hvilke styrker man har.

Gruppedeltagelsen fik Sofia til at genforhandle sine forståelser af livet med skilsmissen, og hun betragter hverdagslivet anderledes end før gruppestart. Her oplevede Sofia ikke, at hun kunne dele sine tanker og følelser med voksne, hvilket hun kan nu. Eksemplerne viser, hvordan alternative repræsentationer, som præsenteres i grupperne, kan skabe ny viden om børnene og deres hverdagsliv (jf. Duveen, 1993; Jodelet, 1991 om identitet).

Variationer: I at eksponere sine følelser

Nogle børn får mulighed for at ændre eller udvide deres handlestrategier som følge af gruppedeltagelsen. Smilla fortæller, at hun har lært at sætte ord på sine følelser, hvilket er en helt ny handlepraksis for hende. Hun fortæller endvidere: "Jeg har det sådan, jeg har taget hånd om det. Det gør ikke noget, at man er lidt ked af det over det." Smilla finder inspirationen til at håndtere sine følelser anderledes i gruppen. For Smilla udvides hendes selvforståelse af, hvorfor hun har valgt at gemme sine følelser væk. Hun opdager i lyset af gruppedeltagelsen, at det er okay at give udtryk for sin sårbarhed til andre.

Andre børn beskriver, hvordan fortroligheden i gruppen hjælper dem med at håndtere følelser. Sofus regner med, at gruppelederne bakker ham op, når han deler sine oplevelser i gruppen. Sofus: "Hvis man har nogle problemer eller sådan noget derhjemme, så kan man bare sige det til dem (gruppelederne)." Sofus har en positiv forventning om, at der findes løsninger, når man siger tingene højt i gruppen, hvilket hjælper ham til at være åben om, hvordan han har det derhjemme. Flere børn ligesom Alberte viser, at det er betydningsfuldt for dem at blive lyttet til og anerkendt for deres unikke historier. Alberte siger: "Når man fortæller noget, spørger de ind til det (gruppelederne). Hvis

jeg sagde, at jeg skal bo fuldtid hos min far, så spørger de, hvordan er det? Det er meget rart." For nogle børn som Sofia, Sofus og Alberte kan det være forbundet med en lettelse at tale om deres skilsmisseoplevelser. For andre børn er det konfliktfyldt, da gruppekonteksten og de andre deltagere skaber usikkerhed, når de skal fortælle om ubehagelige følelser.

Overeksponering af følelser

Josefine beskriver en dårlig samvittighed over at fortælle om sin far og mor i gruppen. Hun er bange for at fremstille dem som dårlige forældre. Der opstår et dilemma, hvor det at tale om sine forældre på en ærlig måde opleves ubehageligt og måske ovenikøbet konfliktfyldt.

Josefine siger: Det er sjovt. Man har lige stået og sådan næsten – ikke bagtalt – men talt om ens forældre. Altså skal vi sige det sådan, jeg har ikke lyst til, at de (gruppelederne) skal skrive, hvad jeg har sagt.

Josefine viser, at den dominerende SR om, at deling af svære følelser er hjælpsomt, ikke nødvendigvis opleves så enkelt. Tværtimod kan det opleves som en ubehagelig eksponering, hvis man kommer til at sige for meget i gruppen. Loyalitetskonflikten hos Josefine, der kommer til syne her, trækker på andre rationaler om ikke at ville udstille sine forældre. For nogle børn er der grænser for, hvad de har lyst til at tale om i gruppen, især hvis det handler om følelser, der er svære at styre. Der opstår en diskrepans mellem de SR, som gruppelederne trækker på om, at det er vigtigt at dele de svære følelser i gruppen, og nogle af børnenes ubehag ved at udlevere ting fra privatsfæren og blive ked af det/græde offentligt. Sofia vælger derfor at selektere i, hvad hun fortæller om i gruppen. Hun siger:

Min fars kæreste, det har jeg ikke så lyst til ... Nej, og mine papsøskende, det er også lidt svært. Jeg har ikke lyst til, at andre skal blande sig. Altså selvom de gerne vil hjælpe mig, men der er jo også andre børn.

Sofia ved godt, at de andre gruppemedlemmer giver feedback i en god mening. Hun håndterer det ved at tie eller lukke ned for bestemte temaer, som hun ikke ønsker at dele i gruppen. Sofia finder alternative måder at være i gruppen på ved at undgå åbne diskussioner om de emner, hun selv finder mest følsomme. Det lader til, at hun godt ved, at det ikke er det, der er meningen i gruppen, hvor det understreges, at her kan man dele alt. Hun indrømmer let undskyldende, at det benytter hun sig ikke af. For Mathilde er det også en genkendelig strategi, hun anvender i gruppen. Hun siger: "Der er nogle ting, jeg ikke har sagt (i gruppen). Jeg gider ikke, at det bliver alvorligt – det vi snakker om." For Mathilde bliver det konfronterende at tale om noget, der er ubehageligt. Derfor fravælger hun at tale om svære oplevelser i gruppen. Til gengæld vil hun rigtig gerne dele, at hendes forældre er gode venner. Mathilde: "Det siger jeg meget tit." Igen bliver det tydeligt, at der findes grænser for, hvad børnene ønsker at dele og tale om i grupperne.

Til trods for aftaler om tavshedspligt i grupperne kan det stadigvæk, for nogle børn, opleves ufrivilligt eller ovenikøbet tvunget, hvad der skal deles og med hvem. Samantha oplever, at hendes lærer vil tale med hende om skilsmis- sen, selvom hun ikke har lyst. Samantha: "Min lærer, hun er RIGTIG åben om tingene, og det har jeg virkelig bare ikke lyst til." Bekymringen over, om læreren fortæller private ting om Samantha til resten af klassen, gør, at hun ikke taler med sin klasselærer. I interviewsituationen fortæller Samantha, at det er en ulempe, hvis gruppelederen også er hendes klasselærer, da hun er bange for denne offentlige overeksponering. Da børnene ligesom Samantha ikke nødvendigvis udtrykker disse alternative forståelser i selve gruppen, men i interviewsituationen sker der ikke en genforhandling af, hvad der skal eksponeres og hvornår. Den hegemoniske SR om, at det er hjælpsomt at dele sine svære følelser i gruppen, fremstår derfor stadig uimodsagt.

Variationer: I handlingsrummet for børnene i grupperne

Flere børn giver i interviewene udtryk for, at de ikke har lyst til at tale om bestemte temaer i gruppen. Jeg undersøger her variationer i børnenes betingelser for at blive genkendt uden for de SR om skilsmisse og deling af svære følelser, som interventionen og gruppelederne trækker på.

Udvidelse af gruppens SR om skilsmisse

Gruppelederen Julie præsenterer temaet: *at kommunikere igennem mig*, for børnene i gruppen. Børnene skal reflektere over måder, hvorpå de har oplevet, at deres forældre har brugt dem til at kommunikere med hinanden.

- Smilla: *Hvad så, hvis man ikke har prøvet det?*
 Julie: *Har du aldrig prøvet det? Er der så et emne, som du synes, du mangler?*
 Smilla: *Ja, skiftedag, når jeg mangler ting de forskellige steder.*
 Julie: *Ja, så skriver du om det.*

Smilla genkender ikke de forståelser af livet med skilte forældre, som bringes op under temaet, *kommunikerer igennem mig*. Hun udfordrer dermed den SR, som gruppelederen trækker på for, hvad skilsmisse er og indebærer: Har du aldrig prøvet det? Udtrykkes med overraskelse. I interviewet fortæller Smilla om episoden:

Jeg sagde nemlig, at jeg ikke kunne genkende det, fordi jeg aldrig havde prøvet det. Tænk, hvis folk forventer, at jeg skal sige et eller andet. Jeg gider ikke lyve.

Eksemplet giver indblik i den forhandling, der finder sted i gruppen, hvor Smillas refleksioner over livet med skilsmisse umiddelbart kan se ud til at kollidere med den SR, som Julie bygger arbejdet i gruppen op omkring. Hun forhandler alternative forståelser af, hvordan skilsmissen stiller sig i forhold til hendes hverdagsliv, frem i gruppen. Julie åbner op for en genforhandling af den dominerende SR ved at acceptere

Smillas afvisning af den: Hun kender det ikke. Det lykkes således for Smilla at udvide forståelserne af, hvad hverdagslivet som barn med skilte forældre kan rumme, fordi gruppelederen håndterer og anerkender den diversitet, som er der. I kraft af gruppelederens åbenhed over for børnenes alternative perspektiver skabes rum for mere emanciperede SR om livet med skilsmisse, der både tillader og anerkender forstyrrelser.

Når SR om skilsmisse udfordres

Nogle børn kan ikke genkende sig selv eller er uenige i den SR om, at skilsmisselivet er forbundet med sorg. Eva udfordrer disse forståelser i sin gruppe, hvilket hun udtrykker således:

Det er sådan, at folk (i gruppen) har taget helt fejl af, hvad skilsmisse er. Og det er lidt irriterende. Men jeg oplevede det gode i bare at lade være med at høre, hvad folk siger.

Eva oplever en styrke i at lytte til sine egne livserfaringer, til trods for at der ikke synes at være plads til hendes variant. Men hun finder mening i at holde fast i sin egen oplevelse og lader sig ikke distrahere af andres opfattelser. Hun udfordrer således de problemorienterede common-sense-forståelser af skilsmisse, som hun aktivt underkender ved at vælge dem fra.

Smilla udfordrer også den dominerende SR om skilsmisse ud fra problemforståelser (som en sorg og langvarig livskrise). Hun siger: "Jeg kan faktisk godt lide at være delebarn." Hun fortæller yderligere, at hun er glad for sine to familier. Her knytter Smilla an til en anden forståelse af skilsmisse end den hegemoniske, som de professionelle i samtalegrupperne trækker på. For Smilla er skilsmissen positiv. Hun beriges af at have flere mennesker i sit daglige liv, end hun ellers ville have haft. Så livet er godt for Smilla – selvom hendes forældre er skilt. Smilla ønsker således at dele sine positive erfaringer om skilsmissen. Det må tænkes at have afgørende betydning for, hvem børnene kan være i samtalegrupperne, hvor-

vidt variationerne i disse skilsmisseoplevelser bliver set og anerkendt (jf. Rose, 2020).

Når børnene insisterer på alternative forståelser

Maja vil ikke tale om temaet *forældrenes nye kærester*, som gruppelederen Louise præsenterer for børnene. I interviewet fortæller Maja: "Det er ikke sjovt at tale om. Hvis man nu tænker over det, er det ikke så rart." I gruppen beder Louise børnene om at kigge på en planche med de forskellige temaer, de skal tale om, herunder forældrenes nye kærester. Maja viser med sin krop – hun lægger armene over kors og indikerer således – at hun ikke vil deltage i samtalen, til trods for gruppelederens opfordring. Alma siger: "Ingen vil snakke om de nye kærester." Børnene solidariserer sig med hinanden og udfordrer dermed forestillingen om, at alle svære følelser og temaer skal deles i gruppen. Det bliver tydeligt, at der også findes grænser for, hvad børnene vil tale om i en gruppekontekst, hvilket de her formår at vise gruppelederen. Børnene korrigerer samtalegruppernes prædefinerede kontekst og viser, at de står sammen om at udfordre den hegemoniske SR om, at det altid er hjælpsomt at dele svære følelser i gruppen. Temaet bliver således et tilbud, de afstår fra, frem for en nødvendig doktrin, de absolut skal følge.

Variationer: I interventionen – om leg og sjov

Her ser jeg nærmere på, hvordan de ikke problemfokuserende aktiviteter kommer i spil i samtalegruppen samt hvilke betydninger det har for børnene at mødes om andet end skilsmissen.

Alle børn i de fire grupper ytrer, hvor betydningsfuldt det er for dem at lege og have det sjovt, igennem ikke problemfokuserede aktiviteter, hvor de får mulighed for at opdage nye sider af sig selv og hinanden. Det har stor betydning for alle børnene, når de kan være aktive i stedet for at sidde og tale hele tiden.

Tovlegen er børnenes yndlingsaktivitet:

Gruppelederen Julie stiller børnene nogle forskellige spørgsmål og beder dem om at bevæge sig fysisk hen på det udsagn – enig eller uenig – der bedst kendetegner deres svar.

Spørgsmålet lyder: "Jeg ser Den Store Bagedyst?" Alle børnene stiller sig på udsagnet enig.

Julie spørger Alberte: Hvorfor står du der?

Alberte fortæller: Jeg ser kun programmet med min mor, når jeg er hjemme hos min far, ser jeg det alene.

Spørgsmålene i tovlegen relaterer sig til almindelige hverdagsting, hvilket børnene responderer positivt på. I legen/aktiviteterne bliver det tydeligt, at børnene har andre ting til fælles end selve skilsmissen, og at de kan lide at have det sjovt sammen.

Sofus reflekterer over det at lege og lave øvelser. Tovlegen er hans favoritleg i gruppen. Sofus: "Man behøver ikke at åbne sin mund, man kan bare vise det med sine fødder." På baggrund af aktivitetens visuelle karakter opdager Sofus den diversitet, som børnene rummer: Han kobler nogle andre erfaringer på det at leve med skilte forældre, hvilket han ikke har tænkt over tidligere. Han siger: "Det er sjovt, hvor forskellige man er, selvom man er ens med sin skilsmisse. Men man kan stadigvæk godt være forskellige." I aktiviteterne udforskes børnenes forskelligheder på legende måder både visuelt og kropsligt. Sofus får øje på disse forskelle i aktiviteterne samt i pauserne, hvor diversiteten rummes på andre måder end under gruppesamtalerne. Så selvom præmissen for at samle børn, der lever med skilte forældre, umiddelbart kan synes ens, træder store variationer frem i gruppens praksis, særligt under de aktiviteter, som er mere legende.

I en gruppe giver samtlige børn udtryk for, at det bedste ved at gå i gruppen er pausen. De får mulighed for at være sammen på andre betydningsfulde måder.

Det er pause. Amanda hjælper med at dele kage ud, mens Sofus og Thomas skærer æbler ud. Flere børn sidder i sofaen og taler højt. Alle griner og skiftes til at fortælle historier.

Da pausen er slut, siger gruppelederen Anna: I skal til at blive færdige med at spise.

Hvortil Elliot siger: Jeg ville bare ønske, at det her kun var pause, så vi bare kunne sidde og snakke.

For Elliot bliver pausen en essentiel samvær-form, som er anderledes end den voksenstyrede og forhåndsdefinerede måde at deltage i samtalegruppen på. Elliots meningstilkendigelser bliver hørt, men hans alternative perspektiver ændrer ikke ved den prædefinerede dagsorden med fokus på at tale om sine problemer. For Emilie er pausen desuden et fristed fra de ubehagelige tanker omkring skilsmis-sen. Emilie siger: "Det bedste ved pausen er, at man ligesom kan få en lille pause og have det lidt sjovt, hvis man nu kommer i tanke om noget, der ikke var så sjovt." Emilie bliver ind i mellem ked af det, når hun skal forholde sig til svære følelser. Pausen giver hende dermed en legitim mulighed for at komme væk fra de svære tanker og få nogle gode oplevelser med de andre gruppedeltagere om noget andet end sine skilsmisseoplevelser.

Der findes store variationer over, hvorvidt der afholdes pauser i grupperne. I en gruppe taler Eva om den korte stund lige før gruppestart, hvor der ikke er et tema, børnene skal forholde sig til. Eva siger: "Lige når man kommer, er bedst, fordi så kan man lige nå at snakke og grine. Det er hyggeligt." For Eva er det et vigtigt tidspunkt, hvor man kan grine og tale frit. Hun fortsætter: "Det er ligesom i timerne, hvis der ikke var noget hyggesnak, så ville det jo bare være verdens kedeligste time." Det betydningsfulde for Evas gruppedeltagelse er at have det sjovt sammen med andre og grine. Det tydeliggøres her, hvordan børnene foretrækker at være sammen på ikke problematiserende måder. Det er markant, hvordan samtlige børn vægter aktiviteter, øvelser og pausen som det, de bedst kan lide ved at deltage i grupperne. Dette flugter ikke nødvendigvis med gruppeledernes rationaler om, hvilke elementer der opfattes som vigtige i styrkelsen af børnenes følelshåndtering.

Diskussion

Børns varierede skilsmisseoplevelser og meningsskabelse i samtalegrupperne

I analyserne bliver det tydeligt, at børn med skilte forældre lever i mangfoldige familiestrukturer med forskellige skilsmisseerfaringer, der har betydning for deres hverdagsliv, og som påvirker gruppedeltagelsen. Dette kommer til syne i grupperne, igennem børnenes udsagn, forskellige måder at deltage på samt i deres forhandlinger om mening. Selvom børnene er samlet under den grundlæggende antagelse, at deres livomstændigheder med skilsmisse er lige "vanskelige" og "vanskelig" på samme måde, bliver det tydeligt, at deres generelle skilsmisseoplevelser varierer bredt og har forskellige implikationer for deres hverdagsliv (som Smilla, der er glad for sine to familier, Julius, der ikke synes skilsmisse er slemt, eller Eva, der oplever livet som delebarn svært). Denne mangfoldighed oversættes dog sjældent i grupperne på en måde, der for alvor udfordrer den dominerende SR om, at skilsmisse er en sorg og krise, og de svære følelser skal deles, for at man kan opnå lindring igennem interventionskonceptet. For det at tale om det "vanskelige" på bestemte måder er hjælpsom for alle. De problemorienterede SR dominerer både forskningen, men også de professionelles forståelser af, hvad der kendetegner børn, der lever med skilte forældre (Rose, 2020). Børns forskellige deltagelsesmåder afhænger således af de forskellige forståelsesrammer, som de tilbydes i interventionen og mødes af fra de professionelle (Ulvik, 2015). Men hvordan er det muligt for det enkelte barn at skabe mening i deltagelsen, når de hegemoniske SR, som de professionelle trækker på, skaber friktion med børnenes egne oplevelser af hverdagslivet? Det afgørende for børnene ser ud til at koble sig til rammesætningen og tilrettelæggelsen af indsatsen, så deres forskelligheder får plads. Ny forskning fokuserer på, hvordan verbalisering fylder i de manualiserede programmer med udgangspunkt i at få sat ord på følelser (Pedersen og Lauersen, 2016). Illouz

(2007, s. 36) pointerer, at rationalisering af følelsesmæssige bånd har givet anledning til en "*følelsesmæssig ontologi*". De røster, der diskuterer terapeutiserings-effekter på en kritisk måde, argumenterer for, at fokus på problemerne og talen om dem risikerer at blive en identitetskonstruktion: Du *er dit problem*, som andre skal bevidne (Illouz, 2007). Når børnene skal ind i et særligt rum for at få hjælp til at bearbejde og håndtere de problemstillinger, der kobler sig til deres livssituation med skilsmissem, udskilles de også som særlige (Rose, 2020). Denne problemidentitet harmonerer og flugter med den hegemoniske SR om, at børn i skilsmisse er særligt udsatte – en form for identifikation og etikette – der præger indholdet i samtalegrupperne (Duveen, 1993; Jodelet, 1991). Forestillingen om, at det er godt for børnene at dele svære følelser fra deres private familiesfære med andre børn samt skolens professionelle, bliver materialiseret og institutionaliseret, når der skabes et rum uden for familien, hvor de skal opmuntres til at tale om disse oplevelser. Dermed bliver private følelser til sociale fænomener (ud fra hensigten om, at det er lindrende). Her skal børnene bekende deres følelsesliv og give det ord på bestemte måder, hvormed det bliver et gruppeanlæggende og en gruppeidentitet: "*Vi er skilsmissebørn*", "*vi har en klump*". Det viser sig dog ret forskelligt, hvordan børnene faktisk har det med at dele (svære) følelser med hinanden (som Josefine), og stor variation i, hvor svært de tilsyneladende har det. Mathilde afstår fx fra at dele det, hun synes er vanskeligst, hvilket også ses blandt andre børn. Spørgsmålet er også, om der er plads til børnenes forskellige følelser og erfaringer, især når de går på tværs af forventningen, som Smilla, der er glad og har det godt? Er der plads til fx antisociale og tabuiserede følelser som had, jalousi eller mere sammensatte følelser?

At være andet og mere end skilsmissem – "keeping on with life"

Spørgsmålet er, om det, vi mennesker helst vil slippe for, er at blive associeret med det,

der er allermost problematisk i vores liv? Samtalegruppernes standardiserede koncept fokuserer ikke på, hvilken klasse børnene går i, ikke at de er elever eller har søskende, eller om de er gode til fodbold el lign. Analyserne tydeliggør dog, at børnene reagerer – også med modstand – når de ikke oplever, at deres erfaringer genkendes eller anerkendes i gruppen (jf. Smilla og Maja). Børnenes meningssskabelse kommer til syne både kropsligt, verbalt og socialt i deres gruppedeltagelse. Det er tydeligt, at børnene hele tiden stræber efter at få deres hverdagsliv til at hænge sammen og give mening for på den måde at tackle deres livsomstændigheder bedst muligt. Empirien viser, at ud af de tre kategorier, som Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness (2019) anvender i deres forskning, er det primært *keeping on with life*, jeg kan genkende, at børnene benytter, i mit materiale, som meningsfuld strategi i håndtering af hverdagslivet. Grundantagelsen knytter sig til, at børnene er mere end deres families udfordringer, og måderne, de handler på, er at klare sig selv, lave deres daglige rutiner eller opsøge nødvendig støtte (Stokkebekk, Iversen, Hollekim og Ness, 2019). Det er det også muligt at identificere positionerne "keeping balance" (at balancere mellem positive og negative erfaringer) og "keeping distance" (ikke at ville tale om bestemte tematikker) i det empiriske materiale. Dog træder disse positioner ikke så tydeligt frem som den sidste kategori. I forsøget på at genforhandle kategorien *skilsmissebarn* udfordrer og tilbyder børnene ofte alternative repræsentationer, der kan være med til at udvide snævre eller hegemoniske SR om børns liv med skilsmisse i samtalegrupperne (Gillespie, 2008). Børnene viser igennem deres varierede deltagelsesformer, hvordan de skaber mening i den sammenhæng, de er en del af. Det viser sig, at gruppelederne håndterer børnenes modstand mod de tilbudte SR yderst forskelligt. Nogle rummer bedre børnenes varierede skilsmisseoplevelser, som da Smilla ikke genkender sig selv i, at forældrene kommuni-

kerer igennem hende, og i stedet opmuntres til at skrive om en anden tematik. Andre har sværere ved at acceptere børnenes protester eller modstande på bestemte temaer, som da Maja ikke vil tale om forældrenes nye kærester og alligevel bliver bedt om det. Det er derfor betydningsfuldt for børnenes muligheder for at blive genkendt, med deres individuelle særpræg, at gruppelederne formår at trække på emanciperede SR af livet med skilsmisse. Et vigtigt analytisk fund er, at børnene gerne vil genkendes som andet og mere end forældrenes skilsmisse og de problemforståelser, der knytter sig til interventionens praksis. Fælles oplevelser som aktiviteter og samvær, der handler om et indbyrdes fællesskab og ikke om fælles erfaringer med skilsmisse, præger den del af interventionen, børnene fremhæver som det, de bedst kan lide og efterspørger. Det bliver derfor meningsskabende for børnene at opleve sig selv som et barn med almindelige interesser – ligesom alle andre børn.

Konklusion

I denne artikel har jeg vist, at børns skilsmisseoplevelser er forbundet med stor diversitet og mangfoldighed, hvilket kun glimtvis imødekommes i de samtalegrupper, jeg har undersøgt. Børnene har mange varierede måder at skabe mening på, når de deltager i en samtalegruppe. Forskningens samt de professionelle problemorienterede SR om børn med skilte forældre er med til at konstituere de prædefinerede indsatser, der tilbydes på skolerne landet over (Rose, 2020). De rationaler, børnene mødes ud fra i gruppen (SR om skilsmisse som en sorg og krise), kan derfor opleves stik imod hensigten, som en påtvungen problemidentitet. Gruppeledernes åbenhed over for børnenes perspektiver og villighed til at afvige fra det, de har lært på kurserne, får betydning for børnenes deltagelsesmuligheder i grupperne og de identiteter, der muliggøres som legitime for børnene. Dog viser det sig, at gruppelederne kun i begrænset omfang inkluderer viden om børnenes varierede livsomstændigheder, når

de udvælger øvelser og temaer for gruppens arbejde. Derfor finder nogle børn de SR, som gruppelederne trækker på, for meningsfulde, mens andre udfordrer dem. Nogle børn er således med til at skabe alternativer til den hegemoniske repræsentation, som præger samtalegruppernes idegrundlag. På den måde (gen)forhandles kategorien *skilsmissebarn* ved enten at udvide/afvige eller bekræfte den udbredte problemforståelse.

Anbefalingen må være, at fortrolighed og åbenhed kun virker, såfremt den bygger på genkendelse og anerkendelse af forskellige måder at være barn med skilte forældre på. For om der er plads til *sådan en som mig?* afhænger af, hvor emanciperet eller hegemonisk en SR om skilsmisse, der præger gruppens praksis. Hvis vi ønsker at hjælpe denne gruppe af børn – og børn generelt – i forskellige skolebaserede samtalegrupper, er det en faglig nødvendighed at undersøge og have nuancerede indsigter i børnenes perspektiver på fx interventionen og den meningsdannelse, som deltagelsen giver anledning til, som forudsætning for at yde den bedst mulige indsats (Gulbrandsen og Ulvik, 2008). Skilsmissesamtalegrupper er en ud af flere måder at gribe spørgsmålet om børns trivsel an i skolen, og på baggrund af denne undersøgelses resultater er det afgørende, at børnene tilbydes reel mulighed for at undlade at deltage i grupperne og ikke presses hertil af hverken lærere eller forældre. Ikke alle børn finder det lindrende at dele deres svære følelser om skilsmissen i gruppen, men finder det præget af dilemmaer omkring loyalitet og tillid. Heller ikke alle børn med skilte forældre har det så svært på lige de måder, der forventes i gruppen (fx kan genkende en klump eller kommunikation, der går gennem dem). Endelig er det også værd at overveje om måden at håndtere det svære på nødvendigvis er ved at fokusere på det svære, jf. terapeutiseringskritikken. Flere børn benytter sig mest af teknikken "keeping on with life" (at være andet og mere end forældrenes skilsmisse), og det er der måske også god mening med?

Noter

- 1 I overskriften har jeg valgt at bruge betegnelsen skilsmissebørn, da det er den, jeg møder i forskningen samt i mit empiriske materiale. Dog anvender jeg i selve artiklen betegnelsen børn med skilte forældre, da jeg gerne vil vise, at de først og fremmest er børn – og at skilsmissen ikke er en egenskab ved barnet, men snarere en livsomstændighed barnet lever med.

Referencer

- Amato, P.R. (2010) Research on Divorce: Continuing Trends and new Developments. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 72(3), s. 650–666. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>
- Beazley, H., Bessell, S., Ennew, J. og Waterson, R. (2009) The right to be properly researched: research with children in a messy, real world. *Children's Geographies*, Vol. 7(4), s. 365–378. <https://doi.org/10.1080/14733280903234428>
- Center For Familieudvikling (2014) *Delebørn – hele børn*. Egmont Fonden.
- Christensen, P. og James, A. (2008) *Research with Children – Perspectives and practices*. London: Falmer Press.
- Danmarks Statistik. (2018) *Børn og deres familier 2018*. Lokaliseret d. 2. oktober, 2018 på: <https://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub?cid=31407>
- Davies, B. (2003) *Shards of glass. Children reading and writing beyond gendered identities*. Rev., ed. Cresskill, N.J.: Hampton Press, Inc.
- Dencker, A. (2012) *Sorggrupper i skoler. En evaluering af børns udbytte*. Kræftens Bekæmpelse, Projekt OmSorg.
- Duveen, G. (1993) The development of Social Representations of Gender. *Papers on Social representations – Textes sur les Représentations Sociales*, Vol. 2 (3), s.1–7.
- Fabricius, W. V. (2003) Listening to Children of Divorce: New Findings That Diverge From Wallerstein, Lewis and Blakeslee. *Family Relations*, Vol. 52(4), s. 385–396. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00385.x>
- Gillespie, A. (2008) Social representations, alternative representations and semantic barriers. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38(4), s. 375–391. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00376.x>
- Gulbrandsen, L.M. og Ulvik, O.S. (2008) *The concept of participation: Sociocultural and legal aspects*. Paper presented at ISCAR's second international conference, San Diego, s. 9–13.
- Gulbrandsen, L. M., Østensjø, S. og Seim, S. (2014) Barn og profesjonsutøvere: et samarbeidsprosjekt, i Gulbrandsen, L. M. (red.) *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulløv, E. (2016) Følelshåndtering I et socialhistorisk perspektiv. *Dansk Sociologi*, Vol. 27(3-4). <https://doi.org/10.22439/dansoc.v27i3/4.5443>
- Gulløv, E. og Højlund, S. (2003) *Feltarbejde blandt børn: Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København: Gyldendal.
- Hastrup, K. (2015) Feltarbejde, i Brinkmann, S. og Tanggaard, L., (red.) *Kvalitative metoder – en grundbog*, 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Illouz, E. (2007) *Cold Intimacies. The making of Emotional Capitalism*. Malden: Polity Press.
- James, A., Jenks, C. og Prout, A., (red.) (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Jevne, K.S. og Andernæs, A. (2017) Parents in high-conflict custodial cases: negotiating shared care cross households. *Child & Family Social Work*, Vol. 22(1), s. 296–305. <https://doi.org/10.1111/cfs.12240>
- Jodelet, D. (1991) *Madness and social representations: living with the mad in one French community*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Kelly, J. (1993) Current research on children's postdivorce adjustment. *Family Court Review*, Vol. 31(1), s. 29–49

- Kelly, J. (2003) Changing Perspectives in Children's Adjustment following Divorce: a view from the United States. *Childhood*, Vol. 10(2), s. 237–253. <https://doi.org/10.1177/0907568203010002008>
- Kousholt, D. (2006) *Familieliv fra et børneperspektiv. Fællesskaber i børns liv*. Ph.d.- Afhandling, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter. Roskilde.
- Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling. (2016) *Folkeskolen*. Lokaliseret d.3. februar, 2020 på: <http://www.uvm.dk/Uddannelser/Folkeskolen>
- Moscovici, S. (1961) *Psychoanalysis – Its Image and Its Public*. Cambridge: Polity Press.
- Moscovici, S. (1973) Foreword i Herzlich, C. *Health and illness*. London: Academic Press.
- Moscovici, S. (1988) Notes toward a description of Social Representations. *European Journal of Social Psychology*, Vol. 18(3), s. 211–250. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180303>
- Moscovici, S. (2000) *Social Representations – Explorations in Social Psychology*. Cambridge: Polity Press.
- Panagiotou, E. og Kadianaki, I. (2019) From cognitive dissonance to cognitive polyphasia: A sociocultural approach to understanding meat-paradox. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol. 49(2), s. 235–253. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12201>
- Pedersen, O. og Lauersen, J. (2016) "Stop – ro på – tænkl!" Normativitet og selvkontrol i statens arbejde med børn og indsatte. *Dansk Sociologi*, Vol. 27(3–4).
- Pedro-Carroll, J.L. (2005) Fostering resilience in the aftermath of divorce: The role of evidence-based programs for children. *Family Court Review*, Vol. 43(1), s. 52–64. <http://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2005.00007.x>
- Pedro-Carroll, J.L. og Cowen, E.L. (1985) The Children of Divorce Intervention Program: An Investigation of the efficacy of a school-based prevention program. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 53(5), s. 603–611.
- Rose, P. (2020 in revision) Analysing Professionals Social Representations and Defensive Tactics when Legitimizing Conversation Groups in Schools. *Papers on Social Representations*.
- Rose, P. (2021) 'At lede efter Klumpen' – Et analytisk afsæt til at udforske følelshåndtering for børn i skilsmisse. *Nordiske Udkast: Tidsskrift for Kritisk samfundsforskning*, Vol. 49(1), s. 94 –112.
- Stokkebekk, J., Iversen, A. C, Hollekim. R. og Ness, O. (2019) "Keeping balance", "Keeping distance" and "Keeping on with life": Child positions in divorced families with prolonged conflicts. *Children and Youth Services Review*, Vol. 102, s. 108–119. Doi: 10.1016/j.chil-youth.2019.04.021
- Stolberg, A. L. og Mahler, J. (1994) Enchancing Treatment Gains in a School-Based Intervention for Children in Divorce Through Skill Training, Parental Involvement, and Transfer Procedures. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 62, No. 1, 147–156.
- Thuen, F. Breivik, K., Wold, B. og Ulveseter, G. (2015) Growing Up with One or Both Parents: The Effects on Physical Health and Health-Related Behavior Through Adolescence and into Early Adulthood. *Journal of Divorce & Remarriage*, 56:6, 451–474. <https://doi.org/10.1016/j.chil-youth.2019.04.021>
- Ulvik, O. S. (2015) Talking with children: professional conversations in a participation perspective. *Qualitative Social Work*, Vol. 14(2), s. 193–208. <https://doi.org/10.1177/1473325014526923>
- Wallerstein, J.S., Lewis, J. M. og Blakeslee, S. (2000) *The Legacy of Divorce: A 25 Year Landmark Study*. New York: Hyperion.

Forfatterpræsentation

Pernelle Rose er phd. i pædagogisk psykologi og ekstern lektor på Aarhus Universitet/DPU i Danmark. Rose har forsket i børns perspektiver på skilsmisse og professionelle indsatser som samtalegrupper for børn med skilte forældre i skoleregi. Denne artikel er en del af dette forskningsprojekt. E-post: perh@edu.au.dk.